

JANUSZ KORCZAK

Vaiko teisė į pagarbą

© Birutė Jonuškaitė, 2016
© Marija Smirnovaitė, 2016
© Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga
ISBN – 978-609-95856-1-1

Įžanga

Jūsų rankose XX amžiaus pradžioje parašyta knyga. Tuo metu nebuvo nei Vaiko teisių konvencijos, nei vaiko teises ginančių institucijų, tačiau, Jūsų nuostabai, daugelis autorius minčių šiandien aktualios, vertos apmąstymų. Kodėl reikia vaiką gerbti? Kodėl vaiko teises reikia išskirti iš žmogaus teisių katalogo? Kiekvienas puikiai žino, kuo vaikas skiriasi nuo suaugusiojo.

Janusz Korczakas be priekaištų ir moralų mums primena: „Vaikas yra protinga esybė, gerai žino savo gyvenimo poreikius, sunkumus ir kliūtis“. Gal dėl savo amžiaus ir nebrandumo vaikai negeba įvertinti kliūčių ir sunkumų, gal dėl suaugusiojo dėmesio trūkumo ar tiesiog netinkamų aplinkybių vaikai maištauja, elgiasi netinkamai arba ne taip, kaip to norėtų ir tikėtųsi suaugusieji. Mums – tėvams, globėjams, seneliams, mokytojams, kiekvienam suaugusiajam – reikia išminties, kantrybės, gebėjimo susivaldyti, pažvelgti į vaiką kitaip.

Vaiko auginimas ir auklėjimas reikalauja pastangų, atsakomybės, mokymosi visą gyvenimą. Labai paprasta aprėkti, pliaukštelėti, pastumti, daug sudėtingiau įsiklausyti, pastebėti, išsiaiškinti, apgalvoti auklėjimo strategiją ir taktiką, numatyti kelis ėjimus į priekį, įvertinti, kokios priemonės duos naudos, o kurios bevertės. Pripažinkime, dažnai profesinėje srityje mūsų žinios yra labai aukšto lygio, o asmeniniame gyvenime ir ypač vaikų auklėjimo

srityje jaučiamės mažai ką išmaną. Normalu nežinoti, nesuprasti, bet būtina domėtis, siekti tobulėti vardan mūsų vaikų geresnės emocinės savijautos, savigarbos, gebėjimo gerbti kitus žmones, galų gale, dėl ateities: šiandieniniai vaikai augins ir auklės savo vaikus, kurs mūsų valstybės ateitį, padėkime jiems užaugti visaverčiais žmonėmis.

Edita Žiobienė

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierė

Įžanga

Vaiko teisė į pagarbą – tai nedidelis, bet svarbiausias pedagoginis pediatro, pedagogo, rašytojo Januszko Korczako (Janušo Korčako, 1878/79–1942) kūrinys.

Januszko Korczakas gimė Varšuvoje, pasiturinčių žydų pasauliečių šeimoje. Jo tikrasis vardas – Herszas Goldszmitas, tačiau artimieji vadindavo jį Henriku. Tėvas – advokatas Jozefas Goldszmitas, mama – Cecilija Gembicka. Gavęs puikų išsilavinimą, Henrikas labai anksti apsisprendė būti pediatru. Dirbdamas gydytoju jis ėmė kurti dramas ir esė, kurias pasirašydavo Januszko Korczako slapyvardžiu. Dėl savo originalių pažiūrų ir profesionalumo J. Korczakas greitai išgarsėjo plačiuose visuomenės sluoksniuose. 1906 metais per atostogas J. Korczakas dirbo vasaros stovykloje, skirtoje Varšuvos lūšnynų vaikams. Ši patirtis pakeitė jo gyvenimą, jis nusprendė įsteigti prieglaudą našlaičiams ir apleistiems vaikams. Tokia galimybė pasitaikė 1911 m., kai J. Korczakas Varšuvoje aplankė siaubingai apleistą žydų prieglaudą. Jis įtikino žydų organizaciją, besirūpinančią našlaičiais, paremti naujų namų beglobiams steigimą. Taigi „ponas gydytojas buvo didelės prieglaudoje gyvenančios šeimos siela, pasižymėjusi kūrybingumu ir vaizduotės lakumu“. Prieglaudoje jis taikė šveicaro Johanno Pestalozzio ir vokiečio Friedricho Fröbelio pedagogikos metodus, praturtindamas juos savo unikaliomis interpretacijomis.

Šis kūrinys – pedagoginis manifestas, Senojo Daktaro *credo*. Pirmą kartą 1928 m. pabaigoje išleista *Vaiko teisė į pagarbą* yra J. Korczako minčių ir pedagoginės veiklos sintezė. Šį fundamentalų kūrinį J. Korczakas rašė sulaukęs brandos, beveik penkiasdešimtmetis, turėdamas šešiolikos metų vadovavimo vaikų namams Krochmalnos gatvėje patirtį, kai jau buvo gerai žinomas ir vertinamas daktaras, auklėtojas, literatas, publicistas, visuomenės veikėjas bei šių knygų vaikams autorius: *Karalius Motiejukas Pirmasis*, *Karalius Motiejukas negyvenamoje saloje*, *Mažojo Džeko bankrotas*, *Kai vėl būsiu mažas*, taip pat ir pedagoginio esė *Kaip mylėti vaiką* autorius.

Šį kūrinį galima skaityti kaip akademinis užrašus, autoriinių paskaitų ciklą, parašytą po ilgamečių pedagogo, tyrinėtojo ir praktiko ieškojimų. „Užsispyręs ieškojau ir palengva užčiuopiau atsakymus“, – rašo J. Korczakas *Vaiko teisėje į pagarbą*. Ši iš pirmo žvilgsnio kukli knyga yra iškili J. Korczako pedagoginės, vaiko teises aptariančios minties skelbėja. Ji visų pirma skirta su vaikais dirbantiems profesionalams: mokytojams, auklėtojams, socialiniams darbuotojams, bet taip pat ir tėvams, ir visiems, kuriems rūpi vaiko teisės. Joje yra vaiko teisių deklaracija, kurią Senasis Daktaras formulavo ilgus metus, stebėdamas ir pažindamas mažiausiuosius. Jis savo veikla įsirašė į lenkų ir tarptautinį judėjimą, siekiantį rūpintis ir saugoti vaiko teises.

J. Korczakas kreipiasi į specialistus su asmenine vaiko, vaikystės ir vaiko teisių vizija, kitaip, negu kad *Gyvenimo taisyklėse* arba *Kaip mylėti vaiką*, čia jis nesiremia praktika. Kalba apie akcionormatyvinius pagrindus, remiasi vertybėmis, kaltina, įtikinėja, reikalauja – vaikas turi teisę į pagarbą. Ką tai reiškia?

Vaikas yra didžiausia vertybė. Reikia gerbti jo, kaip ir kiekvieno kito asmens, orumą, jis prilygsta suaugusio žmogaus orumui. „Nėra vaikų – yra žmonės“, – tvirtina J. Korczakas.

Vaikas savo vaikiškame pasaulyje yra ekspertas, autoritetas. Atranda, kuria vaikišką tikrovę, ragina suaugusįjį susimąstyti, dažnai atskleisdamas jam naujas prasmes.

Vaikas užima svarbią vietą šeimoje, visuomenėje. Vaikai sudaro vaikišką „žmoniją, tautą, klasę“. Jie turi savo pilietines, socialines, kultūrinės teises.

J. Korczakas jauniausiųjų vardu reikalauja pagarbos vaiko nežinojimui, jo nesėkmėms ir ašaroms, jo nuosavybei ir biudžetui, taip pat pagarbos šiai valandai, šiai dienai.

Labai džiaugiuosi, kad Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierė Edita Žiobienė nusprendė išleisti šį kūrinių lietuviškai. Nors knyga Senojo Daktaro parašyta prieš aštuoniasdešimt metų, po ja šiandien pasirašo daug tėvų, mokytojų, auklėtojų, gydytojų, teisėjų, policininkų, žurnalistų, katechetų, taip pat ir vaiko teisių apsaugos kontrolierių. Tikiu, kad šis leidinys bus naudingas ir mažiesiems, ir vyresniems Lietuvos skaitytojams.

Marekas Michalakas

Lenkijos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius

Niekinimas – nepasitikėjimas

Nuo pat vaikystės augame jausdami, kad didesnis – svarbesnis už mažesnį.

– Aš jau didelis, – džiaugiasi ant stalo pastatytas vaikas.

– Aš aukštesnis už tave, – tvirtina didžiuodamasis, pasimatavęs su bendraamžiu.

Nemalonu stiebtis ant pirštų galų ir vis tiek nepasiekti, minant smulkiais žingsneliais sunku neatsilikti nuo suaugusiųjų, iš mažos rankutės išslysta stiklinė. Nevikriai, sunkiai lipa ant kėdės, į automobilį, laiptais, nepasiekia durų rankenos, negali pažvelgti pro langą, nesugeba kažko pakabinti arba nusikabinti, nes yra per aukštai. Minia jam viską užstoja, jo nepastebi, stumdo. Nepatogu, nemalonu būti mažam.

Pagarbą ir nuostabą kelia didelis, tai, kas užima daug vietos. Mažas – paprastas, neįdomus. Maži žmonės, maži poreikiai, džiaugsmas ir liūdesiai.

Mus žavi milžiniškas miestas, aukšti kalnai, didžiulis medis.

Sakome: „Didis darbas, didis žmogus.“

Vaikas mažas, lengvas, jo tiek nedaug. Mums reikia prie jo pasilenkti, sumažėti.

Dar blogiau, vaikas yra silpnas.

Galima jį pakelti, pametėti aukštyn, pasodinti prieš jo valią, galime jį bėgantį prievarta sulaikyti, vėjais paleisti jo pastangas.

Jei tik neklausys, galiu panaudoti jėgą. Sakau: „Niekur neik, nejudėk, pasitrauk, atiduok.“ Jis žino, kad privalo nusileisti; o juk kiek kartų veltui mėgina nepaklaustyti, kol supranta, pasiduoda, paklūsta.

Kas ir kada, kokiais išimtiniais atvejais išdrįstų pastumti, papurtyti kitą, trenkti suaugusiam žmogui? O koks kasdieniškas ir nekaltas, atrodytų, yra plekštelėjimas vaikui per užpakalį, stiprus truktelėjimas už rankos, skaudus spustelėjimas glėbyje.

Bejėgiškumo jausmas išugdo pagarbą jėgai; kiekvienas, jau ne vien suaugęs, bet vyresnis ir stipresnis, gali šiurkščiai išreikšti savo nepasitenkinimą, reikalaudamas ko nors gali pademonstruoti jėgą ir priversti paklusti: gali nuskriausti nebaudžiamas.

Mes patys savo pavyzdžiu mokome paniekos silpnesniam. Bloga mokykla, niūri pranašystė.

Pasikeitė pasaulio veidas. Jau ne raumenų jėga atlieka darbus ir gina nuo priešų, ne raumenų jėga išplėšia iš žemės, miškų, jūros viešpatavimą, sotumą ir saugumą. Mūsų vergas – mašina. Raumenys prarado išskirtinę privilegiją ir svarbą. Dabar vis didėja pagarba intelektui ir žinioms.

Įtartina pašiūrė, kukli mąstytojo celė išaugo į didžiules laboratorijas. Bibliotekos – vis aukštesnės, lentynos linksta nuo knygų svorio. Išdidaus proto šventyklos virto knibždėlynu. Mokslo žmogus kuria ir įsakinėja. Skaičių ir brūkšne-

lių hieroglifai vis meta miniai naujų pasiekimų, liudija žmogaus galią. Visa tai reikia suprasti ir įsisąmoninti.

Ilgėja sunkaus mokslo metai, vis daugiau mokyklų, egzaminų, spausdinto žodžio. O vaikas mažas, silpnas, dar trumpai gyveno – neskaitė, nemoka...

Pavojingas klausimas, kaip pasidalyti užimtus plotus, kam kokios užduotys ir užmokestis, kaip valdyti visą Žemės rutulį. Kaip ir kiek išdėlioti darbalių darbo trokštančioms rankoms ir protams, kaip išlaikyti žmonių skruzdėlyną klusnų ir tvarkingą, kaip apsisaugoti nuo pavienio asmens blogos valios ir beprotybės, kaip gyvenimo valandas užpildyti veikla, poilsiu ir pramoga, kaip gintis nuo apatijos, persisotinimo ir nuobodulio. Kaip suburti žmones į drausmingas sąjungas, kaip padėti jiems susikalbėti, kada juos išsklaidyti ir skirstyti. Čia skubinti ir skatinti, o ten stabdyti, čia uždegti, o ten užgesinti.

Politikai ir įstatymų leidėjai atsargiai bando tą daryti, bet dažnai suklysta.

Ir apie vaiką diskutuoja ir sprendžia, bet kas gi naiviai klaus jo nuomonės ir sutikimo, ką jis gali pasakyti?

Kovojant už būtį ir įtakas, reikia ne tik proto, žinių, bet ir apsukrumo.

Guvesnis užuos, kur pasipelnyti, ir, nors bus tarsi apskaičiuota, gaus didesnę nei vertas atlygį, gaus iškart ir lengvai, pribloškdamas ir keldamas pavydą. Reikia iš esmės žmogų pažinti – tai jau ne altoriai, bet gyvenimo tvartelis.

O vaikas bejėgiškai tapena su vadovėliu, sviediniu ir lėle, nujausdamas, kad be jo valios jam virš galvos vyksta svarbūs ir galingi dalykai, lemiantys gera ir bloga, baudžiantys

ir apdovanojantys, ir gniuždantys.

Žiedas pranašauja būsimą vaisių, viščiukas taps višta dedkle, telyčaitė užaugusi duos pieno. Bet kol kas pastangos, išlaidos ir rūpestis: ar užaugs, ar neapvils?

Jaunas kelia nerimą, reikia ilgai laukti, gal ir bus senatvėje ramstis ir atsilygins su kaupu. Bet gyvenimas pažįsta derlių išdeginančias, naikinančias sausras, šalnas ir krušą.

Spėliojame, trokštame numatyti, užsitikrinti; neramus laukimas to, kas bus, dar labiau didina mūsų panieką tam, kas yra dabar.

Menka jauno rinkos vertė. Tik pagal Įstatymą ir Dievą obels žiedas tiek pat vertas kiek obuolys, želmenys – kiek subrendę javai.

Puoselėjame, saugome, maitiname, ugdome. Vaikas vis-

Vaikas turi ateitį, bet turi ir praeitį: įsimintinus įvykius, prisiminimus, daug vienvėjų praleistų valandų, svarstant jam esminius dalykus. Visai kaip ir mes atsimena ir pamiršta, brangina ir nevertina, logiškai mąsto – ir klysta, kai nežino. Atsakingai priima sprendimus ir abejoja.

ką gauna niekuo nesirūpindamas; viską turi mūsų dėka, kuo jis būtų be mūsų?

Išskirtinai, išimtinai, viską – mes.

Žinome sėkmės kelius, nurodome kryptį, patariame. Ugdome dorybes, nuslopiname ydas. Vadovaujame, taisome, mokome. Jis – nieko, mes – viską.

Įsakinėjame ir reikalaujame klusnumo.

Atsakingi moraliai ir pagal įstatymą, žinodami ir numa-

nydami, esame vieninteliai vaiko veiksmų, judesių, minčių ir ketinimų teisėjai.

Duodame užduotis, tikriname, pagal savo norus ir supratimą, kaip įvykdė, – mūsų vaikai, mūsų nuosavybė – šventa.

(Tiesą sakant, šis tas pasikeitė. Jau ne tik šeimos valia ir autoritetas – dar atsargi, bet jau ir visuomeninė kontrolė. Iš lėto, nepastebimai).

Elgeta su savo išmalda elgiasi kaip nori, vaikas nieko savo neturi, turi atsiskaityti už kiekvieną veltui gautą daiktą, kuriuo naudojasi.

Negalima sudraskyti, sulaužyti, suteplioti, negalima padovanoti, negalima, jei nepatiko, atsisakyti. Privalo priimti ir būti patenkintas. Viskas tam tikroje vietoje numatytu laiku, protingai ir pagal paskirtį.

(Gal todėl brangina bevečius niekniekius, mums keliančius tik nuostabą ir gailestį: šiukšlytes – vienintelę tikrą nuosavybę – batų raištelį, dėžutę, karoliukus).

Už mūsų paslaugas vaikas privalo būti nuolankus, viską užsitarnauti geru elgesiu – išprašyk, išviliok, tik nedirsk reikalauti! Niekas jam nepriklauso, duodame iš geros valios. (Iškyla skaudi analogija: turtuolio draugė).

Dėl vaiko neturto ir materialios priklausomybės nuo mūsų malonės suaugusiųjų santykis su vaikais yra amoralus.

Mes nepaisome vaiko, nes jis nežino, nenumano, nenujaučia.

Nepažįsta sunkaus ir sudėtingo suaugusiųjų gyvenimo, nežino, iš kur atsiranda mūsų pakili nuotaika arba nenoras

ir nuobodis, kas trikdo mūsų ramybę ir gadina savijautą: jis nepažįsta suaugusiųjų nuopolių ir kapituliacijos. Lengva naivuoli užliūliuoti, nukreipti jo dėmesį, nuslėpti.

Jis mano, kad gyvenimas yra paprastas ir lengvas. Yra tėtis, yra mama, tėtis uždirba, mama perka. Nežino, kad galima neatlikti pareigų ir kokiais būdais žmogus kovoja už savo ir ne savo.

Jis neturi materialių rūpesčių, yra apsaugotas nuo didelių pagundų ir sukrėtimų – ir vėl nežino ir negali spręsti. Mes jį perprantame akimirksniu, kiaurai perveriamo vos žvilgtelėję, be didelių pastangų atskleidžiame negrabias gudrybes.

O gal apsigauname, jeigu žiūrėdami į vaiką matome tik tai, ką norime matyti? Gal jis slepiasi nuo mūsų, gal tylomis kenčia?

Skaldome kalnus, kertame medžius, naikiname žvėris. Vis daugiau gyvenviečių ten, kur seniau būta girių ir pelkių. Apgyvendiname žmogų vis naujuose plotuose.

Pažabojome pasaulį, mums tarnauja geležis ir žvėrys, pavergėme spalvotas rases, apytikriai sutvarkėme tautų tarpusavio santykius, nuglostėme mases. Dar toli iki teisingos tvarkos, daugiau paniekos ir skriaudų.

Nerimti atrodo vaikų abejonės ir protestai.

Šviesi vaiko demokratija nepaiso hierarchijos. Iki tam tikro laiko jam skaudu dėl juodadarbio prakaito ir alkano bendraamžio, gaila engiamo arklio ir pjaunamos vištos. Jam artimas šuo ir paukštis, jam lygus drugelis ir gėlė, akmenėlis ir kriauklė – kaip brolis ir sesuo. Išsišokėlio puikybė jam svetima, tad nežino, kad tik žmogus turi sielą.

Nepaisome vaiko, nes prieš jį dar daug gyvenimo valandų.

Jaučiame, kokie sunkūs mūsų žingsniai, slegiančios savanaudiškos pastangos, ne ką bepastebime ir jaučiame. O vaikas bėgioja ir šokinėja, be jokio reikalo žiūrinėja, stebisi ir klausinėja, dėl niekų verkia ir džiaugiasi iš visos širdies.

Turi savo vertę graži rudens diena, nes saulė jau rečiau pasirodo, o pavasarį ir taip žalia. Bus gerai bet kaip, juk mažai jam reikia iki laimės – kam tada stengtis? Paskubomis, nerūpestingai vaiko atsikratome. Niekiname jo gyvenimo įvairovę ir džiaugsmą, kurį taip lengva jam suteikti.

Svarbios minutės ir metai bėga mums, o jis turi laiko, dar suspės, palauks.

Vaikas – tai ne kareivis, tėvynės negina, nors kenčia kartu su ja.

Jo nuomonės klausti nereikia, nes jis nėra rinkėjas: ne-grasina, nereikalauja, nepasisako.

Silpnas, mažas, vargšas, priklausomas – jis dar tik bus pilietis.

Ar atlaidus, ar šiurkštus, ar storžieviškas – bet vis tiek visada menkinantis elgesys.

Snarglius, dar tik vaikas – būsimas, o ne esamas žmogus. Iš tikrųjų jis dar tik bus.

Prižiūrėti, nė akimirka nenuleisti nuo jo akių. Prižiūrėti, nepalikti vieno. Prižiūrėti nesitraukiant nė per žingsnį.

Pargrius, užsigaus, susižeis, susipurvins, išpils, sudras-kys, sulaužys, sugadins, pames, uždegs, įsileis į namus vagį. Sau pakenks, mums, suluošins: save, mus, žaidimų draugą.

Saugoti – jokių savarankiškų veiksmų – visiška teisė kontroliuoti ir kritikuoti.

Nežino, kiek ir ką valgyti, kiek ir kada gerti, nežino nuovargio ribų. Taigi saugoti jo dietą, miegą ir poilsį.

Kaip ilgai, iki kada? Visados. Nepasitikėjimas vaikui augant keičiasi, bet nesumažėja, o netgi išauga.

Neatskiria, kas yra svarbu, o kas – ne. Jam svetima tvarka ir sistemingas darbas. Išsiblaškęs pamirš, manys, kad ne-svarbu, apleis. Nežino, kad už viską atsakys ateityje.

Privalome mokyti, vadovauti, įskiepyti, malšinti, draus-minti, ištaisyti, perspėti, užbėgti už akių, primesti ir išgy-vendinti.

Kovoti su grimasomis, kaprizais ir užsispyrimu.

Įdiegti atsargumą, apdairumą, abejones ir nerimą, gebė-jimą numatyti ir netgi nujausti.

Mes, patyrę, žinome, kiek aplinkui yra pavojų, pasalų, pinklių, nelaimingų atsitikimų ir kraupių nelaimių.

Žinome, kad net ir visapusiškas atsargumas neduos šim-taprocentinės garantijos, taigi daromės dar įtaresni: kad są-žinė būtų švari, kad nelaimės atveju neturėtume dėl ko sau priekaištauti.

Vaikui patinka savivalės azartas, jis keistai linksta kaip tik prie blogio. Noriai klausosi negerų šnabždesių, mėg-džioja blogiausius pavyzdžius.

Nuklysta lengvai, o pasitaiso sunkiai.

Trokštame gero, norime palengvinti, pateikiame visą savo patirtį: tereikia ranką ištiesti – viskas gatava. Žinome, kas vaikams kenkia, atsimeiname, kas mums pakenkė, – te-

gul juos aplenkia, tebūna apsaugoti, tenepatiria.

– Atsimink, žinok, suprask.

– Įsitikinsi, pamatysi.

Jis neklauso. Tarsi tyčia, tarsi piktdžiugiškai.

Reikia žiūrėti, kad paklausty, reikia žiūrėti, kad padarytų. Pats aiškiai krypsta blogio link, renkasi blogiausią, pavojingiausią kelią.

Kaip galima pakęsti beprasmiškas išdaigas, beprotiškus išsišokimus, nenusipėjamus protrūkius?

Įtartinas pirmykštis žmogus. Atrodytų – nuolankus, nekaltas, o iš tikrųjų – gudrus ir klastingas.

Sugeba išslysti iš rankų, užmigdyti budrumą, apgauti. Visada pasirengęs išsisukti, suras priežastį, nublėps ir tiesiog pameluos.

Nepatikimas, keliantis abejonių.

Menkinimas ir nepasitikėjimas, ir įtarinėjimai, ir kaltinimai. Skaudi analogija: avantiūristas, girtas, maištingas, pamišęs. Kaip su tokiu po vienu stogu?

Nedraugiškumas

Nieko tokio. Mylime vaikus. Kad ir kaip ten būtų, jie saldus balzamas ir viltis, džiaugsmas ir poilsis, šviesaus gyvenimo blyksnis. Negąsdiname, neapkrauname, neengiame jų, jie jaučiasi laisvi ir laimingi...

Tai kodėl vis dėlto – tarsi sunkenybė, trukdis, nepatogus priedas? Iš kur nedraugiškumas mylimam vaikui?

Dar nepasisveikino su šiuo nesvetingu pasauliu, o jau į šeimos gyvenimą įsiskverbė sumaištis ir apribojimai. Negrįžtamai prapuolė trumpi ilgai laukto, teisėto džiaugsmo mėnesiai.

Ilgą, sunkų negalavimo laiką užbaigia liga ir skausmas, neramios naktys ir neplanuotos išlaidos. Pažeista ramybė, suardyta tvarka, susvyravęs biudžetas.

Su rūgščiu vystyklų kvapu ir spigiu naujagimio klyksmu sužvanga santuokinės nelaisvės grandinės.

Sunku, kai neįmanoma susikalbėti, reikia numanyti ir nuspėti. Laukiame, gal net kantriai.

O kai jau kalba ir vaikšto – painiojasi po kojomis, viską išvarto, lenda į kiekvieną kampą, visur mums užkliūva ir kelia netvarką tas mažas apsileidėlis ir despotas.

Kiek nuostolių pridaro, mūsų protingai valiai priešinasi,

reikalauja ir supranta tik tai, kas jam patinka.

Negalima numoti ranka į smulkmenas: vaikai pasidaro nemielai ir dėl to, kad pernelyg anksti keliasi, ir dėl suglamžyto laikraščio, dėl dėmės ant suknelės, apšlapinto kilimo, sudaužytų akinių ir brangios vazelės, išpilto pieno ir kvepalų, ir atlygio gydytojui.

Miega ne tada, kada mes trokštame, valgo ne taip, kaip norime, manėme, kad nusijuoks, o jis išsigandęs verkia. O jau gležnas, vos tik kas, tuoj suserga, ir vėl nauji rūpesčiai.

Jeigu vienas atleidžia, tai kitas dar labiau kaltina ir pjuodo, ne tik mama, bet ir tėtis, auklė, tarnaitė, kaimynė turi apie vaiką savo nuomonę, nepaisydami motinos arba jai nematant nubaus.

Mažas intrigantas būna suaugusiųjų nesutarimų ir kivirčių priežastimi, vis kas nors užsiraukia ir įsižeidžia. Už vieno nuolaidumą vaikas atsiima nuo kito. Dažnai tariamas gerumas tėra neprotingas aplaidumas, ant vaiko galvos nukrenta atsakomybė už svetimas kaltes.

(Berniukas ir mergaitė nemėgsta, kai juos vadina: vaikai. Bendras, su mažiausiais sutapatinantis kreipinys verčia atsakyti už praeitį, dalytis su mažyiais prasta reputacija, – kai jiems, jau ūgtelėjusiems, vis dar priekaištaujama dėl dalykų, jų nebeliečiančių).

Kaip retai vaikas yra toks, kokio norėtume, kaip dažnai jam augant mes nusiviliame.

– Juk jau turėtų...

Už tai, ką gera valia duodame, privalo stengtis ir atsilyginti, privalo suprasti, mokėti susitaikyti ir atsakyti, o visų pirma – jausti dėkingumą.

Metams bėgant auga pareigos ir reikalavimai, dažniau-

siai viskas atrodo kitaip, nei trokštame.

Dalį auklėjimui skirto laiko, pageidavimų ir valdžios perduodame mokyklai. Padvigubėja budrumas, auga atsakomybė, susikerta skirtingi interesai. Išlenda spragos.

Tėvai geranoriškai atleidžia jų neįgaliam vaikui padarytą skriaudą – jų nuolankumas grindžiamas aiškiu kaltės jausmu, kad tokį pagimdė. Kartais motina tariama vaiko liga bando gintis nuo svetimų kaltinimų ir savo abejonių.

Paprastai motinos balsas nekelia pasitikėjimo. Jis šališkas, nekompetentingas. Geriau paklauskime auklėtojų, specialistų, patirtį turinčiųjų nuomonės: ar vaikas vertas palankumo?

Privačiuose namuose auklėtojas retai randa palankias bendravimo su vaiku sąlygas.

Įtarios kontrolės varžomas auklėtojas yra priverstas laviuoti tarp savo nuomonės ir svetimų nurodymų, tarp išorinių reikalavimų ir savo ramybės bei patogumo.

Jam atitenka atsakomybė už patikėtą vaiką ir kartu teisėtų globėjų bei darbdavių abejotinių sprendimų pasekmės.

Yra priverstas nuslėpti, aplenksti sunkumus, veidmainiaudamas lengvai gali susipainioti, nusivilti, aptingti.

Kuo ilgiau dirbama, tuo labiau didėja atstumas tarp to, ko reikalauja suaugęs žmogus, ir ko trokšta vaikas; auga nešvarių pavergimo būdų išmanymas.

Pradedama skųstis nedėkingu darbu: tą, kurį Dievas nori nubausti, padaro auklėtoju.

Mus vargina judrus, triukšmingas vaikas, žingeidus gyvenimo ir jo paslapčių, kamuoja klausimai ir nuostaba, atradimai ir nuolatos nelaimingai pasibaigiantys bandymai.

Rečiau esame patarėjai ir guodėjai, dažniau – griežti teisėjai. Greitas nuosprendis ir bausmė duoda vieną rezultatą: bus retesni, bet užtat stiprūs, iš nuobodulio ir maišto kilę akiplėšiški išsišokimai. Taigi reikia sustiprinti priežiūrą, įveikti užsispyrimą, apsidrausti nuo staigmenų.

Štai auklėtojo nuopuolio linija: menkina, nepasitiki, įtarinėja, seka, nutveria, bara, teisia ir baudžia, ieško patogių apsidraudimo būdų, vis dažniau draudžia ir negailestingiau priverčia, nemato vaiko pastangų kruopščiai perrašyti puslapį ar įdomiai praleisti gyvenimo valandą, sausai tvirtina, kad yra blogai.

Retas mėlynas atleidimų dangus, dažnas pykčio ir pasipiktinimo purpuras.

Kiek būrio auklėjimas reikalauja daugiau supratimo, tiek lengviau klysti kaltinant ir įžeidinėjant.

Mus vargina ir vienas mažas, silpnas, pykdo jo nusižengimai, o kokia įkyri, atgrasi, reikalaujanti ir savo veiksmais nenuspėjama yra minia.

Pagaliau supraskite: ne vaikai, o minia. Būrys, šutvė, gauja, o ne vaikai.

Buvai susigyvenęs su mintimi, kad esi stiprus, o staiga jautiesi mažas ir silpnas. Minia – milžinas, turintis didelę bendrą jėgą ir didžiulę patirtį, – tai besipriešindama solidariai suauga, tai išsiskaido į dešimtis kojų ir rankų porų bei galvų, kurios kiekviena slepia vis kitokias mintis ir įvairiausius slaptus troškimus.

Kaip sunku naujam klasės ar internato auklėtojui, kai randa vaikus, laikytus griežtos drausmės sąlygomis, sujūlėjusius ir atgrasius, organizuotus banditiškos prievartos

pagrindais. Kokie jie stiprūs ir pavojingi, kai vieningai puola, stengdamiesi palaužti tavo valią, pralaužti užtvarą – ne vaikai, o stichija.

Kiek slaptų, auklėtojo nutylėtų revoliucijų, nes gėda prisipažinti, kad yra silpnas už vaiką.

Kartą pamokytas, stversis bet kokių priemonių, kad tik sutramdytų ir suvaldytų. Jokio familiarumo, nekaltų juokelių; atsakymai be jokio murmėjimo, jokio gūžtelėjimo pečiais, atsainaus mostelėjimo, nuožmaus tylėjimo, pikto žvilgsnio. Išrauti su šaknimis, kerštingai išdegti: abejingumą ir piktybišką užsispyrimą. Vadeivas papirks privilegijomis, pasirinks skundikus, nebais teisingai, svarbu – griežtai, kad kiti pasimokytų, kad laiku būtų užgesinta pirma maišto kibirkštis, kad minia – valdovas net mintyse nesusigundytų diktuoti reikalavimų arba pasiausti.

Vaiko silpnumas gali kelti gailėstį, gaujos jėga – papiktina ir įžeidžia.

Egzistuoja klaidinga nuomonė, kad nuo palankumo vaikai sujūlėja, kad nuo švelnumo jie bus nesutramdomi ir kels sumaištį.

Bet gerumu nevadinkime aplaidumo, netikėliško ir bejėgiško kvailumo. Tarp auklėtojų, šalia apsucrių storžievių ir mizantropų, sutinkame jokiam darbe neišsilaikančių nevykėlių, nesugebančių užimti jokio atsakingo posto.

Būna, kad mokytojas nori koketuoti su vaikais, greitai, pigiai, be jokių pastangų pelnyti jų pasitikėjimą. Būdamas geros nuotaikos – pokštauja, blogos – sunkiai organizuoja bendruomeninį gyvenimą. Kartais maloningojo pono atlaidumą keičia staigūs blogos nuotaikos protrūkiai. Apsijuokia

vaikų akyse.

Būna, kad ambicingam atrodo, jog įtikinėdamas ir meiliai moralizuodamas gali labai lengvai perkeisti žmogų, kad tereikia sujaudinti ir iškaulyti pasižadėjamą pasitaisyti. Erziņa ir varo nuobodulį.

Būna, demonstruoja geranoriškumą, nenuoširdų pritariamą, o iš tikrųjų – dar klatingesni priešai ir skriaudėjai. Jie kelia pasibjaurėjimą.

Į panieką bus atsakoma abejingumu, į gerumą – priešišku kumu ir maištu, į nepasitikėjimą – slapukavimu.

Ilgį darbo metai vis akivaizdžiau patvirtina, kad vaikai

verti pagarbos, pasitikėjimo ir palankumo, kad malonu su jais dirbti ir darbas būna spartus, vaisingas ir gražus, kai atmosfera kupina švelnių jausmų, linksmo juoko, entuziastingų pirmųjų pastangų ir nuostabos, švorių, šviesių, mėgstamų džiaugsmų. Tik

– Tėti, parodyk!

Vaikas yra protinga esybė, gerai žino savo gyvenimo poreikius, sunkumus ir kliūtis. Vietoj despotiško įsakinėjimo, primestos drausmės ir įtarios kontrolės – taktiškas susitarimas, tikėjimas patirtimi, bendradarbiavimas ir darnus gyvenimas.

viena kėlė abejonių ir nerimo. Kodėl kartais nuvilia patikimiausias? Kodėl, nors retai, bet įvyksta staigus sproginimas – visas būrys padaro nusikaltimą. Gal ir suaugusieji ne ką geresni, bet santūresni, susitvardantys, jais labiau galima pasitikėti.

Užsispyręs ieškojau ir palengva užčiuopiau atsakymą.

1. Jeigu auklėtojas ieško, jo nuomone, itin vertingų charakterio bruožų ir dorybių, jeigu trokšta viską užmauti ant vieno kurpalio, visus nukreipti vienintele kryptimi – bus suklaidintas; vieni tariamai priims jo dogmas, kiti nuoširdžiai jomis patikės – bet iki tam tikro laiko. Kai išryškės tikrasis vaiko veidas – ne tik auklėtojas, bet ir vaikas patirs skaudų pralaimėjimą. Kuo daugiau dedama pastangų prisitaikyti arba pasiduoti įtakai – tuo audringesnis protrūkis, nes vaikas, kurio tikrosios nuostatos atskleidžiamos, neturi ko prarasti. Išvada – kokia tai svarbi pamoka.

2. Vienaip viską vertina auklėtojas, kitaip – būrys: ir jis, ir jie regi dvasinius turtus, jis laukia, kad tie turta augtų, jie laukia, kokia jau šiandien jiems bus nauda, jis svarsto, ar dalysis jie tuo, ką turi, ar vertins tik kaip nuosavą privilegiją – išdidus, pavydus, savimyla ir šykštuolis. Nepaseks pasakos, nepagros, nenupieš, nepagelbės, nepatarnaus – „reikės laukti jo malonės“, „reikės jo maldauti“. Vienišas vaikas dosniu mostu nori įsiteikti ir pelnyti savo bendraamžių būrio palankumą, jie džiaugsmingai sutinka tokias permainas. Jis netapo blogas staiga, priešingai, suprato ir pasitaisė.

3. Visi bendrai nuvylė, minia įžeidė.

Paaškinimą radau knygoje apie žvėrių dresavimą, – nuslepiau šaltinio. Taigi liūtas pavojingas ne tada, kai yra piktas, o kai žaismingai nusiteikęs trokšta pasiautėti, o minia yra stipri kaip liūtas...

Ne tik psichologijos vadovėliuose reikia ieškoti atsakymų, gal greičiau medicinos, sociologijos, etnologijos, istorijos, poezijos, kriminologijos knygoje, maldynėlyje ir dresavimo vadovėlyje. Ars longa.

4. Laikas saulėčiausiam, tikėkim, ne paskutiniam paaškinimui. Vaikas nuo deguonies prisotinto oro gali apsvaigti taip pat, kaip suaugęs žmogus nuo degtinės. Pakili nuotaika, kontrolės centrų blokavimas, azartas, aptemimas; kaip reakcija – drovumas, nemalonios nuosėdos – kartėlis ir kaltės pojūtis. Mano stebėjimai labai konkretūs – klinikiniai. Net ir garbingiausias gali turėti silpną galvą.

Nebarti: tas aiškus vaikų nusigėrimas jaudina ir kelia pagarbą, ne atstumia ir skiria, o priartina ir suvienija.

Slepame savo ydas ir baustinus veiksmus. Vaikams nevalia kritikuoti, nevalia pastebėti mūsų blogų įpročių, priklausomybių ir keistenybių. Mūsų poza – tobulųjų. Grasinami didžiausiu pasipiktinimu giname valdančiojo klaną, išrinktųjų kastas – aukštesniems tikslams pašvęstųjų – paslaptis. Tik vaiką galime begėdiškai apnuoginti ir pastatyti prie gėdos stulpo.

Su vaikais žaidžiame žymėtomis kortomis, vaikystės silpnības mušame suaugusiųjų dorybių tūzais. Sukčiai, sumaišome kortas taip, kad vaikai atrodytų kuo blogiau, palyginus su mūsų dorybėmis ir vertybėmis.

Kur mūsų neatsakingi lengvabūdžiai, godūs smaližiai, kvailiai, tinginiai, niekšeliai, avantiūristai, nedorėliai, sukčiai, girtuokliai ir vagys, kur mūsų prievartavimai ir nusikaltimai – žinomi ir nuslėpti; kiek nesutarimų, klastų, pavydo, atsakymų ir šantažo, žeidžiančių žodžių, gėdingų veiksmų; kiek tylių tragedijų šeimose, kai kenčia vaikai, kaip pirmosios kankinimų aukos.

Ir mes drįstame teisti ir kaltinti?!

O juk suaugusiųjų visuomenė kruopščiai persijota, per-

filtruota. Kiek prasmego kapuose, kalėjimuose ir psichiatri-
nėse, pradingo drumzlinose padugnių kloakose.

Liepiame gerbti senesnius ir patyrusius, nesvarstyti, o
vaikai juk turi sau artimesnę, patyrusių vyresnių paauglių
„valdžią“, jų įkyrius įkalbinėjimus, spaudimą.

Visur valkiojasi nenuspėjami niekšeliai ir kabinėjasi, er-
zina, engia, užkrečia. Ir daugeliui vaikų už juos atitenka so-
lidari atsakomybė (nes ir mums kartais tenka nuo jų šiek
tiek nukentėti). Tas nedaugelis piktina visuomenę, išryškėja
akinančiomis dėmėmis ant vaikų gyvenimo paviršiaus, jie
diktuoja rutinai elgesio būdus: versti vaikus būti paklusnius,
nors tai slegia, paimti į naą, nors žeidžia, elgtis griežtai, tai
reiškia – šiurkščiai.

Neleidžiame vaikams organizuotis juos menkindami, jais
nepasitikėdami, nenorime, nesirūpiname: be išmanančių
specialistų nesusidorosime, o specialistas yra pats vaikas.

Negi mes tokie nesavikritiški, kad glamones, kuriomis
persekiujame vaikus, traktuojame kaip gerumą? Negi nesu-
prantame, kad, priglaudę vaiką, tai mes prie jo glaudžiamės,
bejėgiškai slepiamės tarp jo stipriai apsvijusių rankučių,
ieškome užuovėjos ir priebėgos, patyrę benamystės skaus-
mą, klaikią vienatvę ir užmarštį, ant jo užkrauname savo
skausmą ir ilgesį.

Bet kokia kitokia glamonė – jei tai nėra bėgimas į vaiko
glėbį maldaujant vilties – yra baustini ieškojimai ir jo kūniš-
kų pojūčių žadinimas.

Priglaudžiu, nes man liūdna. Pabučiuok, tai duosiu.

Egoizmas, o ne gerumas.

Teisė į pagarbą

Yra tarsi du gyvenimai: vienas rimtas, gerbtinas, kitas – atsainiai toleruojamas, ne toks vertingas... Sakome: būsimas žmogus, būsimas darbuotojas, būsimas pilietis. Kad bus, kad tik vėliau pradės iš tikrųjų, kad rimtai – tik ateityje. Maloniai leidžiame painiotis aplinkui, bet kur kas patogiau be jo.

Ne, juk vaikai buvo, vaikai bus. Tai ne netikėtas akibrokštas, ne trumpam laikui. Vaikai – ne pakeliui sutiktas pažįstamas, kurį galima paskubomis aplenkti, kurio lengvai galime atsikratyti nusišypsoję ir pasisveikinę.

Vaikai sudaro nemažą žmonijos nuošimtį, žmonijos, tautos, gyventojų, bendrapiliečių – ištikimi draugai. Buvo, bus ir yra.

Ar yra gyvenimas juokais? Ne, vaiko amžius – ilgi, svarbūs žmogaus gyvenimo metai.

Žiaurus, vienareikšmis Graikijos ir Romos įstatymas leidžia vaiką nužudyti. Viduramžiais žvejai tinklais traukė iš upės nuskandintų kūdikių lavonėlius. XVII a. Paryžiuje vyresnius vaikus pardavinėjo elgetoms, mažylius prie Dievo Motinos katedros dalijo veltui. Labai neseniai. Ir šiandien

atsikratys, jeigu tik kliudo.

Auga nesantuokinių, apleistų, neprižiūrėtų, išnaudojamų, demoralizuojamų, tvirkinamų, engiamų vaikų skaičius. Įstatymas juos gina, bet ar iš tikrųjų apgina? Daug kas pasikeitė, privaloma peržiūrėti buvusius įstatymus.

Praturtėjome. Jau ne savo darbo vaisiais naudojamės. Esame milžiniško turto paveldėtojai, akcininkai, bendraturčiai. Kiek turime miestų, pastatų, fabrikų, kasyklų, viešbučių, teatrų! Kiek rinkoje prekių, kiek laivų jas plukdo – užgriūna pirkėjai, prašo parduoti.

Padarykime balansą, paskaičiuokime, kokia bendros sumos dalis priklauso vaikui, kiek jam atitenka ne iš mūsų malonės, ne kaip išmalda. Sąžiningai patikrinkime, kiek skiriame vaikiškai žmonijai, mažametei tautai, baudžiauninkų klasei. Kokio dydžio kraitis, kaip privalėtume padalyti, ar mes, nesąžiningi globėjai, neatėmėm paveldėjimo teisės, nenugvelbėme palikimo.

Ankšta jiems, tvanku, nuobodus ir sunkus gyvenimas.

Įvedėme visuotinį mokymą, prievartinį protinį darbą, egzistuoja registracija ir šaukimas į mokyklas. Ant vaiko pečių užkrovėme našta suderinti skirtingus dviejų lygiaverčių autoritetų interesus.

Mokykla reikalauja, tėvai nenoriai duoda. Vaiką prislegia tarp tėvų ir mokyklos vykstantys konfliktai. Tėvai, stengdamiesi sau pasilikti kuo mažiau globos ir atsakomybės, solidarizuojasi su mokykla, kai ši ne visada teisingai kaltina vaiką.

Kareivio tarnavimas ir mokymai irgi yra pasiruošimas tai dienai, kai bus pašauktas žygiui, bet juk valstybė užtik-

rina visus jo poreikius. Valstybė jam suteikia gyvenamąją vietą ir maitinimą, uniformą, šautuvą ir algą yra jo teisėti dalykai, o ne išmalda.

Vaikas priverstas išmaldos prašyti tėvų arba savivaldybės, susitaikyti su visuotinio mokymo prievarta.

Ženevos įstatymų leidėjai supainiojo pareigas ir teises, deklaracijos tonas yra įtikinėjantis, o ne reikalaujantis: apeliuojama į gerą valią, prašoma palankumo.

Mokykla kuria valandų, dienų ir metų ritmą. Mokyklos administracija turi patenkinti šiuolaikinius jaunų piliečių poreikius. Vaikas yra protinga esybė, gerai žino savo gyvenimo poreikius, sunkumus ir kliūtis. Vietoj despotiško įsakinėjimo, primestos drausmės ir įtarios kontrolės – taktiškas susitarimas, tikėjimas patirtimi, bendradarbiavimas ir darbus sugyvenimas.

Vaikas nėra kvailas, tarp jų kvailių ne daugiau negu tarp suaugusiųjų. Purpurine metų mantija apsisiautę, kaip dažnai primetame nesąmoningus, nesavikritiškus, neįveikiamus nurodymus. Būna, protingas vaikas stovi nustebeęs prieš kandžią žilaplaukės kvailystės agresiją.

Vaikas turi ateitį, bet turi ir praeitį: įsimintinus įvykius, prisiminimus, daug vienatvėje praleistų valandų, svarstant jam esminius dalykus. Visai kaip ir mes atsimena ir pamiršta, brangina ir nevertina, logiškai mąsto – ir klysta, kai nežino. Atsakingai priima sprendimus ir abejoja.

Vaikas yra svetimšalis, nesupranta kalbos, nežino gatvių krypties, neišmano įstatymų ir papročių. Kartais yra linkęs pats pasidairyti, o kai jam sunku, prašo pagalbos ir patarimo. Reikalingas mandagiai į klausimus atsakinėjantis gidas.

Pagarbos jo neišmanymui!

Piktybinis aferistas ir apsuksruolis išnaudos svetimšalio nežinojimą, atsakys nesuprantamai, tyčia suklaidins. Bambeklis nenoriai kažką sumurmės. Vaidijamės, pykstamės su vaikais, baramė juos, baudžiame, neinformuojame geranoriškai.

Kokios apgailėtinos, skurdžios būtų vaiko žinios, jeigu jis nieko neišmoktų iš bendraamžių, nenusiklausytų, nungvelbtų ko nors naujo iš suaugusiųjų žodžių ir pokalbių.

Pagarbos pažinimo darbui!

Kas ir kada, kokiomis išskirtinėmis sąlygomis, išdrįs suaugusįjį pastumti, sugriebti, jam trenkti? O koks nekaltas kasdienis yra plekštelėjimas vaikui per užpakalį, stiprus truktelėjimas už rankos, skausmingas spustelėjimas glėbyje.

Pagarbos nesėkmėms ir ašaroms!

Ne tik suplėšyta kojinė, bet ir nubrodintas kelis, ne tik sukulta stiklinė, bet ir sužeistas pirštas, ir mėlynė, ir gumbas, taigi – skausmas.

Ištiškusi dėmė sąsiuvinyje – tai atsitiktinumas,

nemalonumas ir nesėkmė.

– Kai tėtis išlieja arbatą, mamytė sako: „Nieko tokio“, o ant manęs visada supyksta.

Neprišijaukinę skausmo, nuoskaudos, neteisybės, jie skaudžiai kenčia, dažnai verkia; net vaiko ašaros sulaukia pajuokiančių pastabų, atrodo, kad jos ne tokios svarbios, kelia pyktį.

„Cypia, bliauna, šniurkščioja, kriokia.“

(Suaugusiųjų parenkama žodžių puokštė vaikams apibūdinti).

Užsispyrimo ir kaprizų ašaros – tai bejėgiškumo ir maišto ašaros, nevirties kupina pastanga protestuoti, pagalbos šauksmas, nusiskundimas nerūpestinga globa, liudijimas, kad neprotingai varžo ir priverčia, blogos savijautos išraiška, ir visada – kentėjimas.

Pagarbos vaiko nuosavybei ir jo biudžetui. Vaikui irgi skauda širdį dėl materialių šeimos rūpesčių, jis jaučia stygių, lygina savo nepriteklių su draugo gerove, jaudinasi dėl grašių, kuriuos dėl jo išleidžia šeima. Jis nenori būti našta.

Ką daryti, kai reikia ir kepurės, ir knygos, ir kino, sąsiuvinį, pieštuko, kai pametė arba iš jo atėmė; norėtusi ką nors padovanoti atminčiai mielam žmogui, ir pyragėlį nusipirkti, ir draugui paskolinti. Tiek svarbių poreikių, norų ir pagundų, o pinigų nėra.

Ar nerimo nekelia faktas, kad nepilnamečių teismuose kaip tik vagystės sudaro didžiausią nusikaltimų nuošimtį? Keršija abejingumas vaiko biudžetui, bausmės nepadės.

Vaiko nuosavybė – ne šlamštas, o elgetiška medžiaga ir darbo įrankiai, viltys ir suvenyrai atminčiai.

Ne išgalvoti, o esminiai šios dienos rūpesčiai ir nerimas, jaunų metų kartėlis ir nusivylimai.

Auga. Gyvena intensyviau, greitėja kvėpavimas ir pulsas, augina save – jo vis daugiau, jis vis giliau įgauna gyvenimą. Auga dieną ir naktį, kai miega ir budi, kai linksmas ir liūdnas, kai dūksta, kai stovi prieš tave atgailaudamas.

Yra dvigubai intensyvesnio vystymosi proceso pavasariai ir sulėtėjimo rudenys. Tai pernelyg greitai auga kaulai, širdis iš paskos nespėja, tai per mažai, tai per daug, keičiasi

išnykstančių ir bundančių liaukų chemija, vėl naujas nerimas, netikėtumas.

Tai nori bėgti taip, kaip kvėpuoti, nori galynėtis, kilnoti, laimėti, tai pasislėpti, svajoti, nugrimzti į svajingus prisiminimus. Noras grūdintis keičia ramybės, šilumos ir patogumo poreikį. Stiprius ir karštus troškimus staiga užgožia apatija.

Abejingumas, alinantis skausmas, sloga, per karšta, per šalta, mieguistumas, alkis, troškulys, ko nors stygius, bloga savijauta – tai ne grimasos, ne išsisukinėjimas nuo mokyklos.

Pagarbos paslaptims ir sunkaus augimo proceso svyravimams.

Pagarbos duotai valandai, duotai dienai. Kaip mokės rytoj, jeigu šiandien neleidžiame sąmoningai, atsakingai gyventi?

Pagarbos kiekvienai akimirka, nes ji prapuls ir niekada nepasikartos, ir tai visada rimta, nes sužeista kraujuos, nužudyta gąsdins kaip blogų prisiminimų šmėkla.

Leiskime noriai gerti rytmečio džiaugsmą ir pasitikėti. Kaip tik to vaikas nori. Jam negaila laiko, skirto pasakai, pokalbiui su šuniu, sviedinio gaudymui, įdėmiam paveiksluko apžiūrėjimui, raidės perpiešimui, ir viskas – nuoširdžiai. Ir jis teisus.

Naiviai bijome mirties, nesuvokiame, kad gyvenimas yra mirstančių ir vėl atgimstančių akimirkų karavanas. Metai – tik mėginimas kasdieniškai suprasti amžinybę. Pasaulis – akimirka – trunka tiek, kiek šypsena arba atodūsis. Motina trokšta išauklėti vaiką. Nesulauks: kaskart vis kita moteris vis kitą pasitinka žmogų, su kitu atsisveikina.

Mes nevykusiai skirstome metus į brandesnius ar mažiau brandžius, bet juk nėra kokio nors nesubrendusio „šian-dien“, nėra jokios amžiaus hierarchijos, jokių aukštesnių ar žemesnių skausmo ir džiaugsmo, vilties ir nusivylimo lygių.

Ar žaidžiu, ar kalbuosi su vaiku – susipynė vienodai brandžios mano ir jo gyvenimo akimirkos; kai būnu vaikų būryje, vienam mirksniui visada su vienu jų žvilgsniu ir šypsena pasisveikinu ir atsisveikinu. Kai pykstu, ir vėl kartu – tik mano pikta, kerštinga akimirka prievartauja ir nuodija jo subrendusią, svarbią gyvenimo akimirką.

Atsisakyti dėl rytdienos? O kuo ji taip vilioja? Perdėtai ją piešiame ryškiomis spalvomis. Pildosi pranašystės: griūna stogas, nes nebuvo skirta reikiamo dėmesio pastato pamatams.

Vaiko teisė būti tokiam, koks yra

– Kas iš jo bus, kas išaugs? – klausiamo sunerimę.

Trokštame, kad vaikai būtų už mus geresni. Mums sapnuojasi tobulas ateities žmogus.

Reikia būti budriam, pagauti save meluojantį, pliekti gražiomis frazėmis prisidengusį egoizmą. Neva pasiaukojamai pasišventęs, o iš tikrųjų paprasčiausias veidmainis.

Susitarėme su savimi ir susitaikėme, atleidome sau ir atsisakėme pareigos pasitaisyti. Blogai mus išauklėjo. Per vėlu. Ydos ir trūkumai įsišakniję. Neleidžiame vaikams mūsų kritikuoti ir patys savęs nekontroliuojame.

Gavę nuodėmių atleidimą atsisakėme kovos su savimi – jos sunkumą permetėme ant vaikų pečių.

Auklėtojas uoliai laikosi suaugusiųjų privilegijos: stebėti ne save, o vaikus, fiksuoti ne savo, o vaikų kaltes.

O vaikas kaltas bus dėl visko, kas griaua mūsų ramybę, ambicijas ir patogumą, kelia pavojų ir pykdo, kėsina į mūsų įpročius, suryja laiką ir mintis. Nepripažįstame nukrypimų ne iš blogos valios.

Vaikas nežino, neišgirdo, nesuprato, ne tą išgirdo, suklydo, jam nepasisekė, negali – dėl visko yra kaltas. Vaiko nesėkmė ir prasta savijauta, kiekviena sunki akimirka – tai

kaltė ir bloga valia.

Neužtektinai greitai arba pernelyg greitai, nepakankamai gerai atlikta užduotis – apsileidimas, tinginystė, išsi-
blaškymas, nenoras dirbti.

Jeigu neatliko jį žeminančio, neįvykdomo reikalavimo – kaltas. Mūsų skubotas piktybiškas įtarumas – irgi jo kaltė. Vaikas yra kaltas dėl mūsų abejonių ir baimių, taip pat ir kai stengiasi pasitaisyti.

– Matai: kai nori, tai gali.

Visada rasime dėl ko priekaištauti, godžiai reikalaujame daugiau.

Ar taktiškai nusileidžiame, ar vengiame nereikalingų ki-
virčių, ar palengviname sugyvenimą? Ar tai ne mes esame užsispyrę, maivomės, kabinėjamės ir rodome kaprizus?

Vaikas atkreipia mūsų dėmesį tik tada, kai trukdo ir jau-
kia ramybę, tik tokias akimirkas pastebime ir prisimename. Nematome, kai jis ramus, rimtas, susikaupęs. Jo šventos po-
kalbio su savimi, pasauliu ir Dievu valandėlės mums nerūpi. Vaikas yra priverstas slėpti savo ilgesį ir polėkius nuo mūsų pašaipos ir šiurkščių komentarų, neprisipažįsta, kad nori pasikalbėti, jis neišpažins, kad nusprendė pasitaisyti.

Klusniai slepia savo akylą žvilgsnį, nuostabą, nerimą, nuoskaudas – pyktį ir maištą. Norime, kad šokinėtų ir plotų rankutėmis, tai ir demonstruoja besišypsantį gudruoliuko veidelį.

Triukšmingai aidai blogi darbai ir blogi vaikai, užgožia gėrio šnabždesį, o gėrio juk tūkstančius kartų daugiau nei blogio. Gėris yra stiprus ir nepalaužiamas gyvuoja toliau. Netiesa, kad lengviau sugadinti nei pataisyti.

Laviname savo dėmesį ir išradingumą stengdamiesi įžiū-
rėti, atrasti, suuoti ir susekti blogį, žaibiškai sučiupti, blogo tikėdamiesi ir neteisingai įtarinėdami.

(Ar saugome senokus, kad jie nežaistų futbolo? Kaip pa-
sibjaurėtina yra užsispyrusiai šniukštinėti, ar vaikai neuži-
ima onanizmu).

Vienas trinktelėjo durimis, viena lova blogai paklota, vie-
nas paltas kažkur nusimetė, viena ištiškusi dėmė sąsiuvinyn-
je. Jei ir nebarame, tai vis tiek bambame, užuot džiaugęsi,
kad tik viena, vienas.

Girdime nusiskundimus ir barnius, bet juk kur kas dau-
giau atleidimo, kompromisų, pagalbos, globos, patarnavi-
mo, mokslo, geros, stiprios ir gražios įtakos. Net ir piktybiš-
ki peštukai ne tik ašaras lieti verčia, bet ir šypsojasi.

Mes, apsnūdę, norime, kad niekas ir niekada, kad iš de-
šimties tūkstančių mokyklinės valandos sekundžių (apskai-
čiuok) nebūtų nė vienos sunkesnės.

Kodėl vienam auklėtojui vaikas blogas, o kitam – geras? Reikalaujame dorybių ir akimirkų uniformų, ir būtinai – pa-
gal mūsų skonį ir pavyzdį.

Ar rasime istorijoje panašios tironijos pavyzdį? Išplito
neronų padermė.

Yra ne tik sveikata, bet ir bloga savijauta, šalia dorybių ir
vertybių egzistuoja trūkumai ir ydos.

Šalia nedaugelio patiklių ir geranoriškų vaikų, augančių
linksmybių ir šventiškoje aplinkoje, kuriems gyvenimas – pa-
saka ir įkvepianti legenda, yra dauguma likusiųjų, kuriems
pasaulis nuo pat pradžių kietais, nepadailintais žodžiais
skelbia niūrias tiesas.

Sugadinti prasčiokiškumo ir nepritekliaus – paniekinančiu ūdijimu, sugadinti pertekliaus ir rafinuotumo – geidulingai lipšniu žiūrėjimu iš aukšto.

Murzinas, nepatikus, sukurstytas prieš žmones, o ne blogas.

Ne tik namai, bet ir prieangis, koridorius, kiemas, gatvė perša vaikui pavyzdžius. Jis kalba aplinkos žodžiais, išrėžia pažiūras, mėgdžioja gestus, seka pavyzdžiais. Nepažįstame švaraus vaiko – kiekvienas mažiau ar daugiau suteptas.

Pagarbos vaiko nežinojimui. [...]
Pagarbos pažinimo darbui.
Pagarbos nesėkmėms ir ašaroms. [...]
Pagarbos vaiko nuosavybei ir jo biudžetui. [...]
Pagarbos augimui – sunkiam darbui – ir jo paslaptims bei abejonėms.
Pagarbos duotai valandai, šiai dienai, žmogui – jo širdžiai, protui, kvėpavimui.

O, kaip greitai išsilaisvina ir apsivalo, tai ne gydoma, tai nuplaunama, vaikas mielai padeda, džiaugdamasis, kad save atrado. Jis ilgėjosi maudynių, šypsosi tau ir sau.

Tokios naivios pergalės iš pasakaitės apie našlaičius ištinka kiekvieną auklėtoją, tokie atvejai labai lengvai klaidina nekritiškus moralistus. Niekdarys jais mėgaujasi, ambicingas sau priskiria nuopelnus, despotas pyksta, kad taip būna ne visada; vieni nori visur pasiekti panašių rezultatų didindami įtikinėjimų dozę, kiti – spaudimo.

Šalia tik gerokai išsitepusių, sutinkame suluošintų ir sužeistų vaikų; yra pjautinės žaizdos, po jų nelieka randų, pa-

čios savaime užgyja po švariais tvarsčiais. Plėstinės žaizdos gyja daug ilgiau, jų vietoje lieka skausmingi randai, jų nevalia užgauti. Šašai ir votys reikalauja daugiau pastangų ir kantrybės.

Žmonės sako: gyjantis kūnas, norėtusi pridurti: ir siela.

Kiek smulkių įdrėskimų ir užkratų mokykloje ir internate, kiek pagundų ir įkyrių šnabždesių, bet jų poveikis – trumpalaikis ir nekaltas. Nebijokime pavojingų epidemijų ten, kur internato aplinka sveika, kur daug ozono ir šviesos.

Kaip protingai, palengva ir stebuklingai vyksta gijimo procesas. Kiek gerbtinų paslapčių slypi kraujyje, skysčiuose ir ląstelėse. Kaip kiekviena sutrikdyta funkcija ir pažeistas organas stengiasi atgauti pusiausvyrą ir susidoroti su savo užduotimi. Kiek stebuklų vyksta augančiame augale ir žmogaus kūne – širdyje, smegenyse, kvėpavime. Mažiausias susijaudinimas ar pastanga – ir jau širdis muša stipriau, jau gyvesnis pulsas.

Tą pačią galią ir ištvermę turi ir vaiko dvasia. Egzistuoja moralinis tvirtumas ir jautri sąžinė. Netiesa, kad vaikai lengvai užsikrečia.

Teisingai, tik, deja, pernelyg vėlai mokyklų programose atsirado pedologija. Be kūno harmonijos supratimo neįmanoma persismelkti pagarba pasitaisymo misterijai.

Bukagalviškas sprendimas sugrūda į vieną krūvą judrius, ambicingus, kritiškai nusiteikusius, „nepatogius“, bet sveikus ir švarius vaikus kartu su besiskundžiančiais, pasipūtusiais, nepatikliais – suteptais, prityrusiais, lengvabūdiškais, nuolankiai pasiduodančiais blogiems pavyzdžiams. Ne-

brandus, abejingas, paviršutiniškas žvilgsnis juos sumaišo, painioja su retai sutinkamais nusikalstamų polinkių vaikais.

(Mes, suaugusieji, ne tik sugebėjome padaryti nekenksmingus likimo posūnius, bet ir sumaniai naudojamės jų – atstumtųjų – darbu).

Priversti kartu su jais gyventi sveiki vaikai kenčia dvigubai: skriaudžiami ir įtraukiami į nusižengimus. O ar mes lengvabūdiškai nekaltiname visų, nepriskiriame bendros atsakomybės?

– Štai kokių būna, štai ką jie sugeba.

Turbūt viena didžiausių skriaudų.

Girtuoklystės, prievartos ir įsiūčio palikuonys. Nusižengimai yra atgarsis ne balsų iš išorės, o iš vidinio įsakinėjimo. Tamsos akimirka, kai jis suprato, kad kitoks, kad vargas, kad neįgalus, kad prakeiks ir šunimis pjudys. Pirmieji sprendimai – kovoti su blogus darbus diktuojančia jėga. Tai, ką kiti taip lengvai gavo veltui, kas kitiems kasdienybės smulkmena, šviesios dvasinės pusiausvyros dienos, jis gauna tik kaip apdovanojimą už kruvinas pastangas. Ieško pagalbos, jeigu pasitikės – glausis, prašys, reikalaus: „Gelbėkit.“ Atskleidė paslaptį, nori pasitaisyti, vieną kartą visiems laikams, iš karto, užsidegęs.

Užuot išmintingai stabdę lengvabūdišką polėkį, tolinę sprendimą pasikeisti, mes negrabiai raginame ir dar labiau greitiname. Nori išsilaisvinti – stengiamės supančioti, nori ištrūkti, mes niekšiška statome pinkles. Kai trokšta viešai ir nuoširdžiai – mokome slėpti. Mums duoda dieną, visą, ilgą, nesuteptą, o mes už vieną blogą akimirką jį atstumiamo. Ar verta?

Šlapinosi į lovą kiekvieną naktį, dabar – rečiau, buvo geriau, dabar vėl pablogėjo – nieko tokio. Vis ilgesnės pauzės tarp epileptiko priepuolių. Rečiau kosėja, nukrito tuberkulioze sergančio temperatūra. Dar net ne geriau, bet ir neblogėja. Ir tai užrašo gydytojas kaip gydymo plusus. Čia nieko neišmelsi nei prievarta išgausi.

Nevilties apimti, maištaujantys, niekinantys nuolaidesni, siekiantį būti populiarių – visi šie vaikai stovi priešais auklėtoją, išsaugoję vieną, galbūt paskutinę šventenybę: nenorą veidmainiauti. Ir mes norim šitą šventenybę sutrupinti ir sunaikinti! Drįstame padaryti kruviną nusizengimą! Badu ir kankinimais nuginkluojame – brutaliai sužlugdome ne maištą, o jo viešumą, lengvabūdiškai iki baltumo įkaitiname neapykantą klastai ir šventeiviškumui.

Jie neatsisako keršto plano, atideda, laukia palankių aplinkybių. Ir jeigu tiki gėriu, kaip didžiausią paslaptį sielos gilumoje palaidos gėrio ilgesį.

– Kodėl leidote man gimti, kas prašė šito šuniško gyvenimo?

Tuoj atskleisiu didžiausią paslaptį, sunkiausią paaiškinimą. Prasižengimams ir suklupimams užtenka kantraus, geranoriško atlaidumo, nusikaltėliams – reikia meilės. Jų aršus maištas yra teisingas. Reikia širdim pajusti jų neapykantą glotniam teisuoliškumui, sudaryti sąjungą su vienišu, praeitu nusikaltėliu. Kada, jeigu ne dabar apdovanoti šypsenos puokšte?

Pataisos namuose dar inkvizicija, viduramžių bausmės, kankinimai, vieningas nuožmumas ir kerštingos patyčios. Ar nematote, kad geriausiems vaikams gaila tų blogiausių: kuo jie kalti?

* * *

Dar ne taip seniai nuolankus gydytojas duodavo ligoniams saldžių piliulių ir karčios mikstūros, pririšdavo karščiuojančius, nuleisdavo kraują, marindavo badu niūriose kapinių prieigose. Pataikavo turtingiems, nejautrus buvo vargšams.

Bet štai ėmė reikalauti – ir gavo.

Gydytojas gavo vaikams erdvės ir saulės, kaip kad generolas – mūsų gėdai – davė vaikui judėjimą, linksmą nuotyki, draugiško patarnavimo džiaugsmą, priesaką garbingai gyventi, kalbantis stovykloje prie laužo po žvaigždėtu dangumi.

O koks gi mūsų, auklėtojų, vaidmuo, koks darbo baras?

Sienų ir baldų, kiemo tylos, ausų ir grindų švaros prižiūrėtojas, galvijų piemuo – kad nuostolių nepridarytų, netrukdytų suaugusiesiems dirbti ir linksmi atostogauti, suplėšytų kelnių ir batų tvarkytojas, šykštus košės dalytojas. Suaugusiųjų privilegijų sargas ir tingus jų diletantiškų kaprizų tenkintojas.

Baimių ir perspėjimų kioskas, moralinės piguvos prekystalis, pilstymas atskiestų žinių, kurios atima drąsą, klaidina ir migdo, užuot pažadinusios, gyvinusios ir džiuginusios. Mes, pigios dorybės agentai, turime primesti vaikams pagarbą ir nuolankumą, sugraudinti suaugusiuosius, žadinti jų šiltus jausmus. Už šungrašius kurti solidžią ateitį, apgau-dinėti ir nuslėpti, kad vaikai yra masė, valia, jėga ir teisė.

Gydytojas išplėšė vaiką iš mirties nasrų, o auklėtojų užduotis – leisti jam gyventi, iškovoti teisę, kad jis galėtų būti vaiku.

Tyrėjai nustatė, kad subrendęs žmogus vadovaujasi impulsais, vaikas – potraukiais, suaugėlis mąsto logiškai, vaikas veikia pagal apgaulingą vaizduotę, suaugęs žmogus turi charakterį, susiformavusią moralę, vaikas painiojasi instinktų ir norų chaose. Vaiką jie tyrinėja ne kaip skirtingą, o kaip žemesnę, silpnesnę, varganesnę psichinę būtybę. Tarsi visi suaugusieji – išsimokslinę profesoriai.

O suaugusiųjų jovalas, pažiūrų ir įsitikinimų paribiai, bandos psichologija, prietarai ir ydos, lengvabūdiški tėvų ir motinų veiksmai, visas nuo apačios iki viršaus neatsakingas suaugusiųjų gyvenimas. Aplaidumas, tinginystė, nuožmus užsispyrimas, lengvabūdiškumas, suaugusiųjų nesąmonės, šėlsmas ir girtų išsišokimai.

O vaikų rimtumas, nuovokumas ir pusiausvyra, solidūs įsipareigojimai, patirtys savoje srityje, teisingų sprendimų ir vertinimų kapitalas, taktiškas reikalavimų nuosaikumas,

subtilios pajautos, neklystamas teisingumo pojūtis.

Ar kiekvienas, žaisdamas su vaiku šachmatais, išloš?

Kai žaidžiu ar kalbuosi su vaiku – susipina dvi vienodai brandžios mano ir jo gyvenimo akimirkos...

Reikalaukime pagarbos šviesioms akims, lygiems skruostams, jaunoms pastangoms ir pasitikėjimui. Kuo gi labiau gerbtinas prigesęs žvilgsnis, susiraukšlėjusi kakta, šiurkšti žilė, sulinkęs pasidavimas likimui.

Ir saulėtekis, ir saulėlydis. Ir ryto, ir vakaro malda. Ir įkvėpimas, ir iškvėpimas, širdies susitraukimas ir atsipalaidavimas.

Kareivis yra kareivis – ir į kovą puolantis, ir iš jos grįžtantis dulkėtas.

Auga nauja karta, kyla nauja banga. Žygiuoja ir su ydomis, ir su dorybėmis, sudarykite sąlygas, kad augtų geresni. Nelaimėsime bylos su ligotos vaikystės karstu, nepaliepsime rugiagėlėms, kad taptų javais.

Mes – ne stebukladariai, ir nenorime būti šarlatanais. Liaunamės veidmainiškai ilgėtis tobulų vaikų.

Reikalaujame: pašalinkite alkį, šaltį, drėgmę, tvankumą, ankštumą, žmonių perteklių.

Tai jūs gimdote ligotus ir neįgalius, jūs sukuriate sąlygas maištui ir užkratui: jūsų lengvabūdiškumas, beprotybė ir tvarkos stoka.

Dėmesio: šiuolaikinis gyvenimas formuoja stiprų akiplėšą, homo rapax: jis diktuoja elgesio taisykles. Jo nuolaidumas silpniems – melas, pagarba senam, moterų lygiateisiškumas ir geranoriškumas vaikui – veidmainystė. Klaidžioja po pasaulį benamė Pelenė – jausmas. O kaip tik vaikai – jausmų kunigaikščiai, poetai ir mąstytojai.

Pagarbos, jeigu ne nuolankumo, skaisčiai, šviesiai, nesuteptai, šventai vaikystei.

JANUSZ KORCZAK
Vaiko teisė į pagarbą

Išleido Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga
Plačioji g. 10, LT-01308 Vilnius
tel. (8 5) 210 7176
Tiražas 2000 egz.
Leidinyi platinamas nemokamai.

Iš lenkų kalbos vertė Birutė Jonuškaitė,
redagavo Deimantė Kukulienė
Iliustravo Marija Smirnovaitė